

Wygaśnięcie praw autorskich do zagranicznego utworu – studium przypadku

Inspiracją do napisania przez nas artykułu był przypadek, z jakim zetknęliśmy się podczas pracy w Klinice Prawa¹. Sprawa dotyczyła praw autorskich, a ściślej rzecz ujmując - ich wygaśnięcia. Dodatkową trudnością w sprawie był element obcy – klientka Kliniki Prawa chciała dowiedzieć się, czy może wydać własne tłumaczenie książki opublikowanej w Stanach Zjednoczonych. Celem tego artykułu jest pokazanie drogi do znalezienia właściwego prawa w razie kolizji porządków prawnych oraz wskazanie, które przepisy mają w takich sprawach zastosowanie. W artykule wyjaśniliśmy istotę prawa autorskiego, jak też odwołałyśmy się do podstawowych kategorii pojęciowych tego prawa, takich jak: utwór i utwór zależny. W opracowaniu wskazałyśmy również, jakie porządki prawne muszą być brane pod uwagę oraz przedstawiłyśmy rozwiązanie problemu, z jakim zgłosiła się do nas klientka.

1. Wprowadzenie

Podczas praktyki w Klinice Prawa w roku akademickim 2015/2016 zetknęliśmy się z ciekawym kazusem związanym z wygaśnięciem praw autorskich do utworu zagranicznego. Największą trudnością w rozwiązaniu niniejszej sprawy okazało się znalezienie odpowiedniej podstawy prawnej w aktach prawa międzynarodowego. Celem tego artykułu jest nie tylko przedstawienie rozumowania, jakie musiałyśmy przeprowadzić, by móc ustalić prawo, jakie będzie w niniejszym przypadku właściwe, ale także pokazanie drogi prowadzącej do ustalenia, czy prawa autorskie do przedmiotowego utworu wygasły.

Sprawa dotyczyła następującego stanu faktycznego: klientka, która zgłosiła się do Kliniki, jest nieprofesjonalnym tłumaczem. W swoim życiu przetłumaczyła kilka książek, w tym jedno z dzieł autorstwa Nikola Tesli². Warto zaznaczyć, iż wspomniany utwór stanowi zbiór artykułów (odcinków) wydawanych przez N. Teslę w amerykańskiej gazecie dla inżynierów od 1919 r. Dodatkową trudnością w tej sprawie był fakt, że zbiór ten został wydany przez inną osobę na terenie Stanów Zjednoczonych dopiero w 1982 r., już po śmierci naukowca,

¹ Studencki Punkt Informacji Prawnej "Klinika Prawa - Klinika Praw Dziecka" Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Łódzki

² Był to niezwykle człowiek - inżynier i wynalazca serbskiego pochodzenia, urodzony 10 lipca 1856 roku w Smiljan. Twórca wielu patentów m.in. radia. Jego badania dotyczyły przede wszystkim źródeł do pozyskiwania alternatywnej energii. W 1884 r. przeniósł się do Stanów Zjednoczonych, gdzie pozostał do końca życia. Zmarł 7 stycznia 1943 r. w Nowym Jorku.

która nastąpiła w 1943 r. Klientka, ze względu na zamiłowanie do twórczości i osoby Nikola Tesli, chce wydać wspomniane wyżej tłumaczenie własnym nakładem (na własny koszt - tzw. *self – publishing*). Początkowo klientka sama próbowała ustalić kwestie związane z prawem autorskim dotyczącym wspomnianego zbioru. W związku z licznymi wątpliwościami, zwróciła się do Kliniki Prawa z prośbą o pomoc w ustaleniu, czy prawa autorskie do przetłumaczonego przez nią utworu N. Tesli wygasły. Ponadto, klientka poinformowała nas o tym, że Nikola Tesla, chociaż był Serbem, wydawał swoje publikacje w języku angielskim w Stanach Zjednoczonych, których obywatelstwo uzyskał w drodze naturalizacji.

2. Przedmiot badań

Na wstępie należy wyjaśnić, czym jest prawo autorskie. Prawo autorskie może być rozumiane w znaczeniu węższym i szerszym. W tym pierwszym ujęciu oznacza ono autorskie prawa majątkowe, natomiast w drugim – oprócz praw majątkowych obejmuje także prawa osobiste. Inaczej formułując definicję ujęcia szerszego, prawo autorskie jest rozumiane jako zespół wszystkich uprawnień, które powstają ze względu na utwór³. Prawa autorskie osobiste są to przede wszystkim prawo do autorstwa i integralności dzieła oraz prawo do decydowania o pierwszym jego rozpowszechnieniu. Z kolei autorskie prawa majątkowe są to prawa do wyłącznego korzystania z utworu oraz do uzyskiwania korzyści majątkowych, np. wynagrodzenia. Autorskie prawa majątkowe pozostaje pod ochroną prawną jedynie przez określony okres czasu⁴.

W Polsce utwory i przedmioty praw pokrewnych chronione są przepisami ustawy Prawo autorskie i prawa pokrewne (dalej: pr. aut.)⁵. Przede wszystkim przedmiotem prawa autorskiego jest utwór, zwany także dziełem. Ochronie podlega dobro niematerialne, które może być wyrażone i rozpowszechniane w postaci przedmiotów materialnych, takich jak np. książka czy obraz⁶. Oprócz tego wskazania w ustawie znajduje się definicja legalna pojęcia „utwór” (art. 1 ust. 1 pr. aut.): *Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci,*

³ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, 6. wydanie, Warszawa 2014, s. 18

⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, 6. wydanie, Warszawa 2014, s. 19

⁵ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)

⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, 6. wydanie, Warszawa 2014, s. 21

niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór). Zatem, według tej ustawy ochronie podlegają m.in. utwory literackie – wynika to z art. 1 ust. 2 pkt 1) pr. aut., a takim jest również książka, której tłumaczenia dokonała klientka.

Podkreślimy, iż zgodnie z art. 2 ust. 1 i 2 pr. aut. tłumaczenie jest opracowaniem, czyli utworem zależnym, i jako samodzielny twór także podlega ochronie prawnej. To oznacza, że gdyby ktokolwiek chciał rozporządzić lub wykorzystać tłumaczenie dokonane przez Klientkę, musiałby uzyskać jej zgodę. Ewentualne spory związane z prawem autorki – Klientki – do tłumaczenia byłby rozstrzygane na podstawie polskiej ustawy z 1994 r. Co więcej, należy zauważyć, że zgodnie z polskim prawem na stworzenie opracowania (m.in. tłumaczenia) nie jest potrzebna zgoda twórcy dzieła macierzystego, w tym wypadku Nikola Tesli. Jednak, zgodnie z wyżej powołanym art. 2 pr. aut., zgoda Nikola Tesli bądź jego spadkobierców jest potrzebna na rozpowszechnianie i korzystanie z opracowania (tłumaczenia), chyba że prawa autorskie do utworu naukowca wygasły. Chcemy podkreślić, że kwestia dotycząca praw autorskich do tłumaczenia jako samodzielnego utworu nie będzie przedmiotem naszych rozważań na potrzeby niniejszego artykułu.

3. Ustalenie prawa właściwego

Przy ustalaniu prawa właściwego w przedmiotowej sprawie należy wziąć pod uwagę następujące porządki prawne:

- Polski,
- Amerykański,
- Międzynarodowy.

Na wstępie należy zaznaczyć, iż ze względu na to, że Klinika Prawa nie zajmuje się badaniem treści prawa obcego (z uwagi na bariery językowe i brak znajomości systemu prawa w Stanach Zjednoczonych), przedmiotem naszej analizy nie było prawo amerykańskie.

Biorąc pod uwagę regulacje zawarte w polskim porządku prawnym, należy bliżej przyjrzeć się wspomnianej już wyżej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawie

prawo prywatne międzynarodowe (dalej: p.p.m.)⁷. Art. 5 pr. aut. wskazuje, do jakich utworów stosuje się przepisy tej ustawy. Z jego treści wynika, że utwory autorstwa N. Tesli nie będą podlegały regulacji polskiej, m.in. dlatego, iż N. Tesla nie był polskim obywatelem ani jego dzieło nie zostało wydane po raz pierwszy na terytorium Polski. Pomimo tego, że wspomniany przepis stanowi jednostronną normę kolizyjną, postanowiłyśmy sięgnąć do ustawy, która szerzej traktuje o rozwiązywaniu problemów kolizyjnych pomiędzy różnymi systemami prawnymi – prawa prywatnego międzynarodowego. Art. 46 p.p.m. w ust. 1 stanowi, że „*powstanie, treść i ustanie prawa własności intelektualnej podlegają prawu państwa, w którym ma miejsce korzystanie z tego prawa*”, co wskazuje, że w niniejszej sprawie powinno mieć zastosowanie prawo polskie (klientka przetłumaczyła i chce wydać tłumaczenie w Polsce). Ze względu na to, że prawo prywatne międzynarodowe może być stosowane tylko w ostateczności, to jest, gdy w danej kwestii nie ma żadnej konwencji międzynarodowej, musiałyśmy poszukać innych regulacji. Ponadto, prawo autorskie ma charakter jedynie terytorialny – oznacza to, że prawa autorskie do danego utworu chronione są na podstawie ustawy autorskiej danego kraju jedynie na jego obszarze. Zasada ta jest osłabiona przez wymogi wynikające z konwencji międzynarodowych⁸.

W związku z tym musiałyśmy sięgnąć do regulacji międzynarodowych, bowiem istnieją konwencje dotyczące prawa autorskiego, które wiążą zarówno Polskę, jak i Stany Zjednoczone. W omawianej sprawie należy wziąć pod uwagę: konwencję berneńską⁹ oraz załącznik do Konwencji powołującej Światową Organizację Handlu (WTO) – tzw. TRIPS¹⁰, który implementuje postanowienia konwencji berneńskiej. Wskazując na powyższe okoliczności w omawianym przypadku będziemy powoływały jedynie przepisy konwencji berneńskiej.

Jako pierwszy przeanalizowałyśmy tekst konwencji berneńskiej z 1886 r., do której Polska przystąpiła w 1934 r., a z kolei Stany Zjednoczone przyjęły wspomnianą Konwencję w 1989 r. Konwencja ta była wielokrotnie rewidowana ze względu na sytuację polityczną

⁷ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. *Prawo prywatne międzynarodowe* (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r., poz. 1792)

⁸ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, 6. wydanie, Warszawa 2014, s. 38

⁹ Akt paryski konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 r., Nr 82, poz. 474, zał.)

¹⁰ Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (Dz. U. z 1996 r., Nr 32, poz. 143, zał. nr 1)

i gospodarczą państw będących jej stronami. Ostatnia aktualizacja Konwencji miała miejsce w 1971 r.¹¹ Dodatkową trudność w sprawie stanowił fakt, iż Polska, przyjmując nowy tekst Konwencji z 1971 r., wniosła zastrzeżenie, że nie będzie stosowała art. 1-21 Konwencji oraz jej załącznika. Z kolei Stany Zjednoczone, przystępując do Konwencji, nie wniosły żadnych zastrzeżeń. Istota problemu tkwiła w tym, że wykluczone ze stosowania przez Polskę artykuły, były kluczowe dla rozwiązania przedstawionego przez klientkę problemu. W związku z tym postanowiłyśmy poszukać jeszcze innych regulacji międzynarodowych dotyczących wspomnianej materii, a wiążących Polskę, jak i Stany Zjednoczone.

Ustaliłyśmy, że oba państwa przystąpiły do Światowej Organizacji Handlu (WTO). Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (TRIPS), stanowiące załącznik do porozumienia w sprawie utworzenia WTO, reguluje kwestię ochrony własności intelektualnej. Z art. 9 stanowiącego o „stosunku do Konwencji berneńskiej” wynika, iż „Członkowie (WTO) zastosują się do artykułów 1–21 Konwencji berneńskiej (1971) oraz Załącznika do niej. Jednakże Członkom nie będą, na mocy niniejszego Porozumienia, przysługiwać prawa ani nie powstaną zobowiązania związane z prawami nadanymi im na podstawie artykułu 6bis tej Konwencji lub prawami wynikłymi z niego”. Uznałyśmy zatem, iż trzeba powoływać się na przepisy Konwencji berneńskiej, której przepisy i tak Polska musi stosować z racji bycia członkiem WTO.

4. Wygaśnięcie praw autorskich w Konwencji berneńskiej

Na początku zauważmy, że przepisy Konwencji berneńskiej stosuje się ochrony utworów autorów będących obywatelami państw – sygnatariuszy tej umowy międzynarodowej. Jeżeli, tak jak w przypadku N. Tesli, autor jest obywatelem więcej niż jednego państwa, wystarczające jest, iż tylko jedno z nich jest członkiem Związku Berneńskiego¹². Przechodząc do meritum sprawy, należy zauważyć, że konwencja berneńska w art. 7 ust. 1 stanowi, że „czas trwania ochrony przyznanej przez niniejszą konwencję obejmuje życie autora i pięćdziesiąt lat po jego śmierci”. Pięćdziesięcioletni okres liczy się jednak nie od daty śmierci autora, ale dopiero od pierwszego stycznia roku następującego po roku, w którym

¹¹ D. Flisak, *Komentarz do art.5 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz.*, LEX 2015

¹² M. Barczewski, *Traktatowa ochrona praw autorskich i praw pokrewnych*, Oficyna 2007

zmarł autor dzieła (art. 6 ust. 5 konwencji berneńskiej). Zgodnie z art. 7 ust. 6 wskazanego powyżej aktu prawnego, każde państwo (będące stroną Konwencji) może przyznać dłuższy okres ochrony dla autora, z racji tego, że Konwencja wyznacza jedynie minimalny okres ochrony. Należy wspomnieć w tym miejscu, że Polska skorzystała z tej możliwości i przyznała w art. 36 pr. aut. siedemdziesięcioletni okres ochrony, który zaczyna bieg od daty śmierci autora, realizując postanowienia dyrektywy Wspólnot Europejskich. Następnie, trzeba powołać art. 7 ust. 8 konwencji berneńskiej w brzmieniu: „*W każdym wypadku okres trwania ochrony będzie regulowany przez prawo państwa, w którym żąda się ochrony; jeżeli jednak ustawodawstwo tego państwa nie stanowi inaczej, okres ten nie będzie dłuższy od okresu ustalonego w państwie pochodzenia dzieła*”. Przepis ten formułuje tzw. zasadę porównywania okresów ochrony – w naszym przypadku chodzi o porównanie okresów ochrony przyznanych w państwie pochodzenia dzieła i w państwie, w którym żąda się ochrony¹³. Należy wyjaśnić, że państwem pochodzenia dzieła są Stany Zjednoczone, z kolei kwestia ochrony musi być rozpatrywana z punktu widzenia przepisów polskiej ustawy (Polska jest „*państwem, w którym żąda się ochrony*”). Wynika to z tego, że klientka chce wykorzystać utwór N. Tesli w Polsce. W świetle powyższego należy zauważyć, iż w tym wypadku, co do wygaśnięcia praw autorskich, trzeba brać pod uwagę pięćdziesięcioletni okres ochronny, wskazany w Konwencji (nie stosuje się ustawy polskiej), ponieważ nie może on być dłuższy (bądź będą identyczne) niż w państwie pochodzenia dzieła.

Pomimo tego, że artykuły zostały wydane jako zbiór dopiero w 1982 r., należy przyjąć, że nie stanowią one osobnego dzieła, ponieważ autor tego zbioru opublikował wszystkie, a nie tylko wybrane przez siebie artykuły. Wskazując na wskazane powyżej okoliczności należy przyjąć, że skoro N. Tesla zmarł w 1943 r., za początek okresu ochronnego *post mortem auctoris* uznajemy dzień 1 stycznia 1944 r., a z kolei za jego koniec dzień 31 stycznia 1993 r. Wobec tego wynika, że prawa autorskie N. Tesli do jego artykułów wygasły po upływie pięćdziesięcioletniego okresu ochrony - z początkiem 1994 r. stały się one częścią domeny publicznej.

¹³ D. Flisak, *Komentarz do art.5 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz.*, LEX 2015

5. Podsumowanie

Rozwiązany problem jest według nas ciekawy i interesujący. Pokazuje on znaczenie prawa międzynarodowego oraz jego wagę przy rozwiązywaniu spraw z elementem obcym, kiedy to trzeba rozstrzygnąć kolizję między dwoma systemami prawnymi. Podstawową trudnością przy poszukiwaniu właściwego rozwiązania okazało się ustalenie odpowiedniej podstawy prawnej, czyli wybór pomiędzy prawem polskim, amerykańskim lub międzynarodowym. Kolejną przeszkodą było zastrzeżenie poczynione przez Polskę o niestosowaniu części Konwencji berneńskiej. W związku z tym konieczne było zbadanie, czy istnieją jeszcze inne, dające się zastosować w rozpatrywanej sprawie, przepisy prawa międzynarodowego, jako te mające pierwszeństwo przed polską regulacją zawierającą normy kolizyjne, czyli ustawą Prawo prywatne międzynarodowe. W sprawie pojawił się jeszcze inny interesujący aspekt związany z wydaniem artykułów jako całościowego zbioru wiele lat później od ich pierwotnej publikacji. W tym przypadku należało przyjąć, że taki zbiór nie stanowi osobnego dzieła. Świadczyły o tym także aspekty pozaprawne, o których wcześniej nie wspomnieliśmy, tj. powszechna dostępność artykułów w Internecie oraz zastrzeżenie przez wydawnictwa wydające wspomniany zbiór praw autorskich jedynie do okładki. Finalnie, udało nam się ustalić, że prawa autorskie do artykułów napisanych przez N. Teslę wygasły po 50 latach od śmierci autora, czyli w 1994 r., przy czym, zgodnie z postanowieniami Konwencji berneńskiej, musiałyśmy przyjąć za początek terminu dopiero pierwszy dzień roku następującego po śmierci autora. Mamy nadzieję, że nasze rozwiązanie było satysfakcjonujące dla Klientki, a co więcej pozwoli jej spełnić marzenie o oddaniu hołdu wielkiemu człowiekowi, jakim był Nikola Tesla.

Expiration of copyright laws of foreign work - study of case

The inspiration to write this work was a case, which we faced during our work in The Law Clinic. The case concerns copyrights, strictly speaking, expiration of copyrights. An additional difficulty in the case was a foreign element – our client wanted to know whether she can publish her own translation of a book published in United States. The aim of the work is to show a way to find an appropriate law in case of the collision of legal orders and to indicate which regulations can be used in such cases. In the work we explained the essence of

the copyright law and appealed to basic conceptual categories of the copyright law, such as

work and related work. In the elaboration we showed which law orders have to be considered and we presented a solution to the problem given in the case.